

SAĞLIKLI ŞEHİRLER Mİ?

HULUSİ ŞENTÜRK

Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi

Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi.

Bu beyitler Kanuni Sultan Süleyman'a ait olup, hayli meşhurdur. Halk nezdinde en itibarlı nesnenin devlet yani iktidar olduğunu ama devletin, iktidarın bu dünya hayatında bir nefeslik sıhhat kadar bile değerli olmadığını ifade etmektedir.

Kanuni'nin bu ifadeleri her ne kadar çok vecih ise de hayatın gerçekleri ile pek de uyuşmamaktadır. Çok uç örnek verecek olursak; iktidar olmak veya iktidarını korumak için bırakınız hasta olmayı, ölümü bile göze alan insanoğlu değil midir? Hatta bırakınız en itibarlı olan iktidar uğruna sağlığından vazgeçmeyi, çok daha önemsiz, geçici kimi zevkler, menfaatler için insanoğlu sağlığını bozuk para gibi harcamamakta mıdır?

Elbette insanın bir nefes sıhhat için her şeyden vazgeçebileceği anlar vardır ama ne yazık ki bu anlar, insanın nefes alamadığı, boğulmak üzere olduğu anlardır. O an nefes alabilmek için insan tüm mal varlığından, sahip olduğu makamlardan vazgeçmeyi kabul eder ancak iş işten geçmiştir.

Bu giriş, aykırı ifadeler olsun da dikkat çeksin diye yapılmıştır; aksine yazının devamında yer alacak olan "Sağlıklı Kent" kavramını daha iyi anlayabilmek içindir.

Sağlık kavramının aslında tarafların uzlaşması sağladığı bir tanımı yoktur. Hasta olmama hali, iyi olma hali gibi farklı şekilde açıklanmaya çalışılsa da iyi olma hali nedir, kim, kime göre ve nasıl iyidir? Hasta

kimdir; hastalık nedir? Bu soruları artırmak mümkündür.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)) sağlıklı şehirler projesi kapsamında sağlığı, "bireyin sadece hasta veya sakat olmaması değil fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik hali" olarak tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde de benzer tanım esas alınmış ve ayrıca esenlik, sıhhat, afiyet kelimeleri de eş anlamlı kelimeler olarak verilmiştir.

Sağlık kavramının anlaşılmasında adeta vazgeçilmez olan hastalık kavramı da "doku ve hücrelerde yapısal ve fonksiyonel ve normal olmayan değişikliklerin yarattığı hal" olarak tanımlanmaktadır. Öyle ise, "doku ve hücrelerde yapısal ve fonksiyonel ve normal olmayan değişiklikler varsa bu hastalık halidir ve dolayısı ile de bu kişi sağlıklı değildir.

DSÖ'nün tanımından hareket edecek olursak, bu belirttiğimiz sağlıklı olmama hali ayrıca bireyin bazı uzuvlarının bulunmaması veya bu uzuvların kullanılamaz veya kısıtlı kullanılıyor olması ile bu fiziksel anormallikler ve/veya yetersizliklerin yanı sıra psikolojik ve sosyal yönden de kişinin anormal şartlarda olması sağlıklı olmadığını göstermektedir.

Sağlıklı Kent:

Aslında sağlıklı Kent kavramının bir tanımı mevcut değildir ve zaten olması da gerekmemektedir. Kimi çalışmalarda "sağlıklı kent" tanımı olarak verilen ifadeler bulunmaktaysa da bu ifadeler bir tanımdan ziyade, sağlıklı kentlerin sahip olması gereken özellikleri anlatan ifadelerdir.

“Sağlıklı Kent” her toplumun kültürüne, geleneklerine, değerlerine göre farklı şekillerde ifade edilen bir kavramdır. Ekonomistlere göre sağlıklı kent, “kentteki önemli değerleri yenilemek ve yeni mekânlar yaratmak”, kent plancılara göre, “kenttin ulaşımında, konut alanlarında, yeşil alanlarında yeni, iyi fiziksel karakterler yaratmak”, sosyologlara göre, “sosyal bütünleşmeyi oluşturmak ve geliştirmek”, eğitimcilere göre, “toplumun gelişmesine olanak sağlamak”, sağlık koruma plancılara göre, “hastanelere ve sağlık servislerine yüksek seviyeli ulaşılabilirliği sağlamak”, sokaktaki herhangi bir insana göre ise, “yaşama imkânının sağlanması, ailesinin korunması, arkadaşları ile görüşebilmesi, yeme-içme ihtiyacını sağlayabilmesi, güvenli ve özgür bir biçimde yaşama eylemlerini gerçekleştirmektir”¹

“Sağlıklı Kent” kavramını kullandığımızda aslında biz kenti yaşayan bir varlık olarak kabul ediyor ve onun sağlık durumundan bahsediyoruz. Bu da çok doğru bir yaklaşımdır ve “Sağlıklı Kent” kavramı ile tanımlanmak istenen de zaten bu olmaktadır. Çünkü kentler sadece mekândan ve bu mekân üzerindeki yapılardan oluşan fiziki varlık demek değildir. Aksine bu fiziki varlık, asıl varlığın var olması için olması zaruri olanıdır. İnsan ruhunun yaşamını sürdürebilmesi için bedene ihtiyacı olduğu ve ancak beden ve ruh birlikteliği ile insanın var olduğu gibi şehirlerimizde mekân ve yapılar ile bu mekân ve yapıları kullanan insanlar, bu insanların birlikteliğinden, birbirleri ile ilişkilerinden oluşan sosyo-kültürel değerler ve kurumlar yani şehrin ruhu, hep birlikte kenti oluşturmaktadır. Yani kentler sadece fiziki değil aynı zamanda sosyo-kültürel varlıklardır. Sosyo-kültürel varlık da kaçınılmaz olarak birçok ilişkiler dizisi içinde bulunan, değişen, değişebilen, etkilenen ve etkileyen varlıklardır.

Sağlık kavramı açıklanırken kaçınılmaz olarak “hastalık” kavramına başvurulduğu gibi, sağlıklı kenti anlayabilmek için “hasta kent” kavramına ihtiyacımız olacaktır ancak böyle bir kavram bulunmamaktadır. Böyle bir kavram bulunmaması şehir ile hastalığı bir arada düşünemeyeceğimiz anlamına gelmez ve gelmemelidir de. Eğer bugün sağlıklı şehirlerden bahsediyorsak bunun sebebi aslında sağlıklı şehir arayışımızdır. Hani argo bir tabir var; “beni hasta etme” diye ya; işte ne yazık ki şehirler de bizi hasta etmekte daha doğrusu hastalıklı ya-

¹ BARTON Hugh ve Catherine TSOUROU’dan aktaran: BAŞARAN İsmail, “Sağlıklı Kentler Kavramının Gelişiminde Sağlıklı Kentler Projesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 9, Sayı: 3, 2007, s: 213

pısı sebebi ile bizler de hastalanmaktayız.

Sosyal varlık gibi olan şehirlerin hastalığı da insan hastalığı gibidir; yani sadece doku ve hücrelerde yapısal ve fonksiyonel bozukluklar değil, bunların yanı sıra sosyal, psikolojik, siyasal yönden de anormallikler görülmektedir.

Şehirlerin hücre ve doku bozukluklarının en temel sebebi plansız yapılaşma yani çarpık şehirleşmedir. Ne yazık ki çok sınırlı istisnalar hariç şehir yerleşimleri önce plansız, programsız gerçekleşmekte ve ardından planlar yapılarak, var olan düzensizliğe düzen getirilmeye çalışılmakta; daha doğrusu çarpık ve yetersiz yapılaşma plana dönüştürülerek güya planlı şehirleşme sağlanmaktadır!

Şehir planlaması, kentlerin toplumsal, ekonomik ve kültürel gereksinmelerinin bir uyum içinde karşılanmasına yol gösteren ve bunların fiziksel gelişmelerini biçimlendiren planlamaya verilen isimdir. Şehir planları, planlı gelişmenin sağlanması için, yerleşmelerin değişiminde etkili olabilecek mekânsal, sosyal, demografik, ekonomik ve teknik verilerle estetik, kültürel (tarihi-arkeolojik), doğal/ekolojik etmenlerin birlikte değerlendirilerek geleceğe yönelik amaç ve hedefler ile uygulama araçlarını ve süreçlerini tanımlayan çalışmalardır.

Şehir planı tanımını bakıp ardından da şehirlerimize baktığımızda arada korkunç tezat olduğu açıkça görülmektedir. Burada şehir plancılara kızmanın haklı bir yanı olamaz çünkü bu planlar ne yazık ki şehrin kurulmasından sonra gerçekleştirildiğinden tanımda bahsedilen amaçlara değil, var olanların korunmasına odaklanmaktadır.

Çarpık yapılaşmanın yetersiz planlanması ile beraberinde insanların konserve kutusu gibi binalarda yaşamaya mahkûm edildiği, çoğu güneşe hasret evler; insanı ulaştıran değil araçları ulaştırmaya odaklanan, ulaşılmaması için her türlü olumsuz koşulu barındıran yol ağları ve bu yol ağlarında egzoz dumanları arasında, stres içinde ömür geçirmeye mahkûm yolcular.

Kişi başı yeşil alanın adeta yok denecek kadar az olduğu ve onların çoğu da “numunelik” olduğu için “lütfen çimlere basmayınız” uyarı levhaları ile korunan, yaşanan değil seyredilen yeşil alanlar.

İşgal edilen dere yatakları sebebi ile her biraz fazla yağışta sele mahkûm olan yerleşimler. Ama iyi ki, “son 50 yılın en aşırı yağışı” gibi gerekçeler üret-

mekte pek mahiriz de suçu hemen doğaya atmayı başarıyoruz. Demirden, çimentodan çalınarak yapılan, statik hesaplamaların gerekli gördüğü kiriş ve kolonları fazla görerek azaltan müteahhitlerin veya dükkânı daha rahat olsun diye kiriş-kolon kesenlerin sebebiyet verdiği değil de depremden kaynaklanan tabutluk evlerimiz var bizim! Yüksek riskli binasını kentsel dönüşüme sokup, var olan bağımsız bölüm sayısı kadar veya ondan biraz daha az ama sağlıklı bağımsız bölüme sahip olmayı kabul etmeyerek, daha fazla bağımsız bölüm talebinde bulunan rant hayranları sebebi ile gerçekleşemeyen dönüşüm projelerimiz var bizim. “Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi”, öyle mi?

Aritma pahalı olduğu için sanayi atıklarını denizlere, denizlere dökenele göz yumulan şehirlerimizde Marmara Denizi de ne demeye “Müsilaj” adı altında sesiz bir isyana kalkar ki? Ne yani sanayiciler bir de arıtma maliyetine mi katlansın?

Sulamada damlama sistemi için masraf yapmaya ne gerek var; kullan yeraltı sularını! Efendim yer altı suları hızla azalıyor muş şehirlerde obruklar oluşmaya başlamış! Olsun, tarımsal üretim maliyetini düşürelim ki, araçlar çiftçiden yine bir liraya alıp 10 liraya rafları doldursunlar!

Hele bir de yanlış yer seçimi var ki, evlere şenlik! Sopa diksen ağaç olacak ovaları yerleşime açıp sonra da bu yerlerdeki zemin sıkıntılarına çözüm arama gayretlerimiz muhteşem!

Şehrin ormanlarını kesip sonra da yol kenarlarına yeşil levhalar asarak, “yeşile olan sevgimizi” göstermemize ne demeli? Aman efendim onlar egzoz gazlarını emiyormuş! Öyle ise ağaç kesmeye ve yeşil levhalarla şehrimizi donatmaya devam!

Şehirlerimizin doku ve hücrelerinde yapısal ve fonksiyonel bozuklukları saymakla bitiremeyiz de şu sosyal-psikolojik ve siyasal anormallikler ne ola ki?

Zenginlerin lüks gettolara, günümüzde adı plaza veya benzeri isimlerle anılan şaşalı sitelere yerleştirip onların hemen yanı başlarındaki sosyal konutlarda da düşük gelirlerin yaşamasını düzenleyen imar hareketlerimizin sebep verdiği, vereceği toplumsal kırılmalıklar, sosyal tepki birikimleri de nereden çıkıyor sanki? Tabi buradan hareketle ekonomik olarak alt grupta yer alanlara şehir hayatını yasaklamak veya onları lüks yapılaşmadan uzaklaştırmak gibi dahiyane ve Hitler’i mezarında ters döndürecek öneriler geliştirebiliriz. Sokak çeteleri de nereden çıktı, ailemizle rahatça yürüyüş

bile yapamıyoruz şikayetlerine çözüm de belli; daha fazla polis, daha fazla bekçi!

Sokağında geçim sıkıntısı çeken insanlara arkasını dönüp şatafat içinde yaşayan ve bir de bu arsızlığını sosyal medya üzerinden herkesin gözüne sokan insanlarımız ve bu insanları görerek içinde bulunduğu hale isyan eden, hayata kahreden insanların olduğu şehirlerde hangi ruh sağlığından bahsedebiliriz?

Birilerinin evlatları, “babam sağ olsun” diyerek lüks araçları ile trafikte drift atarken, birilerinin evlatları da okul masraflarını çıkarmak için gece yarısına kadar, okul sonrası çalışacak ve bu şehirde sağlıklı nesiller yetişecek, öyle mi?

“Size hükmetmek için değil, hizmetkar olmak için adayım” deyip, seçildikten sonra modern derebeyi kesilen, “ben yaptım, oldu” mantığı ile topluma dikte eden yöneticilerin olduğu hangi yerleşim yerinde “birlikte” olmaktan bahsedebiliriz ki? Birliğin olmadığı yerde “dirlik” beklemek, beyhude bir bekleyişten başka ne ifade edebilir ki?

Biliyorum, içiniz karardı; güzel şeyler duymak istiyorsunuz. Şehrimizde hastane yatak sayısı kaçta çıktı, doktor başına düşen nüfus sayısında iyileşme ne oranda? Ambulansların çağrısına uyma zamanı nereye kadar indi? Öyle ya, madem şehirlerimizde koruyucu sağlık hizmetleri hayal, hiç olmazsa tedavi hizmetlerine yüklenelim. Ancak şehirlerimizin hastalıklı hali ağırlaşmaya devam ettikçe ne kadar hastane açarsak açalım ne kadar doktor görevlendirirsek görevlendirelim, sonuç yine hasta şehrin hasta ettiği insanlar olacaktır.

“Hasta şehrin hasta ettiği insanlar”; çarpıcı ama yanlış bir ifade. Doğrusu şu ki, bizim hastalıklı yapımız sebebi ile şehirlerimiz de hastalandı. Şimdi hasta ettiğimiz şehir bizim daha fazla hastalanmamıza yol açıyor. Yani hasta ettiğimiz şehrin hasta ettiği insanlardan başka bir şey değiliz.

Sahi ya; sağlıklı şehirden bahsedecektik!

Neyse, “bizde bu kafa, bu hırs, bu açgözlülük ve bu bana necilik olduktan sonra nasılsa sağlıklı şehirler hayaldir ve bir hayal uğruna daha fazla sayfa harcamayalım.!” diyelim geliyor ama içim elvermiyor. Çünkü bu şehirler sadece bizim değil aynı zamanda evlatlarımıza bırakacağımız en önemli mirasımızdan biri.